

De Bijbel als spiegel: Augustinus' gids voor een goed leven

Recensie:

Aurelius Augustinus, *De Bijbel als spiegel. Speculum*. Bezorgd door Vincent Hunink en Joost van Neer. Ingeleid door Paul van Geest (Heerenveen: Royal Jongbloed, 2018), 365pp. ISBN 978-90-8520-299-8.

De kans is reëel dat zelfs gedegen Augustinus-kenners niet op de hoogte zijn van het feit dat de Bisschop van Hippo de auteur is van het *Speculum* dat nu door Vincent Hunink en Joost Van Neer in Nederlandse vertaling bezorgd wordt. *De Bijbel als Spiegel* staat ietwat apart binnen het oeuvre van Augustinus, een heel ander werk dan wat we van hem gewend zijn. Het is een bloemlezing van 555 passages uit het Oude Testament en 239 citaten uit het Nieuwe Testament. De passages verschillen zeer van omvang, van een enkele zin tot meerdere bladzijden. Het criterium dat aan de grondslag van de selectie ligt, is ogenschijnlijk eenvoudig: Augustinus wilde een gids maken voor de goede Christen, die aan de hand van dit overzicht zijn eigen leven kon evalueren en verbeteren. Het werk wil, aldus van Paul van Geest, die de inleiding verzorgt, 'geen encyclopedisch overzicht geven van Gods wetten en geboden uit de hele geschiedenis, maar een direct bruikbaar boek voor de christelijke praktijk van zijn eigen tijd' (p. 28). Augustinus compileerde het *Speculum* aan het einde van zijn leven. Van Geest schuift 427 naar voren als waarschijnlijke datum van creatie, na Augustinus' revisie van zijn eigen oeuvre in de *Retractationes*, waarin het *Speculum* niet is opgenomen, maar vóór de jaren 428-429 waarin de Pelagiaanse controverse al zijn aandacht opslokte. Het werk is hoogstwaarschijnlijk onvolledig gebleven: het in de *praefatio* aangekondigde tweede boek waarin Augustinus schijnbare contradicties

in bepaalde voorschriften en regels zou opsommen en verklaren, is niet bewaard en waarschijnlijk ook nooit gecreëerd. De wijzigingen die Augustinus aanbrengt in de bloemlezing zijn relatief beperkt. Hij schrijft de citaten aan elkaar, maar heel beperkt. Hij schrikt er niet voor terug om in de citaten stukjes te verwijderen (op zinsniveau) die voor de beoogde lezer niet direct ter zake zijn (p. 31). De verschillende Bijbelboeken worden regelmatig (doch niet systematisch) gescheiden door een korte reflectie van Augustinus zelf, soms slechts een tweetal regels lang, andere keren iets substantiëler. Hier vinden we wat commentaar die ons kan helpen het werk te duiden, bijvoorbeeld aan het begin van de selectie uit de Psalmen (p. 74):

Uit het boek Psalmen valt veel aan te halen, hoewel het veel herhalingen bevat. Ik zal zo goed mogelijk maat houden, om dit werk niet te lang te laten worden. Het is immers bedoeld om van buiten te leren!

De vertalers, Vincent Hunink en Joost van Neer, hebben hun werk pragmatisch aangepakt. De teksten die origineel van Augustinus zijn, vertaalden ze zelf. Voor de Bijbelpassages – de overgrote meerderheid – maakten ze gebruik van De Nieuwe Bijbelvertaling (NBV), die letterlijk overgenomen werd. Natuurlijk zijn er passages waar Augustinus' Latijnse Bijbeltekst sterk afweek van de NBV. Hunink en van Neer kozen ervoor om zo weinig mogelijk in te grijpen en dat enkel te doen wanneer de inhoud van het Latijn haaks stond ten opzichte van de NBV. Hun ingrepen worden in de tekst gesignaleerd door cursivering en vormen zo een interessant aspect van dit boek. De lezer kan zich immers via de gecursiveerde passages een beeld vormen van de veranderlijkheid van de Bijbeltekst, die duidelijk sinds het Latijn dat Augustinus voor ogen had een heel aantal wijzigingen heeft ondergaan. Het ijkpunt voor de redacteurs was: 'wat zou Augustinus van de Nederlandse vertaling vinden?'. Hoewel dit een flexibel en mogelijks ambigu criterium is, laat de extensieve ervaring van de vertalers toe vertrouwen te hebben in hun competentie om een zo correct mogelijk antwoord op deze vraag te geven. De uitgebreide inleiding door Paul van Geest, een andere rot in het vak, is gevarieerd en gespecialiseerd. Van Geest probeert bovendien hier en daar linken te leggen naar contexten en fenomenen die voor een breed publiek bevattelijk en aantrekkelijk zijn ('fudge factor' is er zo eentje). Van Geest brengt een mooie context tot leven voor het kaderen van het werk en laat de meer intellectueel georiënteerde lezer zeker niet op zijn honger zitten. Hier vindt men o.a. een analyse van het feit dat Augustinus aan de basis ligt van het genre van de 'spiegel', maar dat dit genre wel op verschillende wijzen geëvolueerd en gereciperd is in de middeleeuwen. Er wordt een beknopte geschiedenis van de tekst gegeven, met nadruk op de argumenten voor en tegen de authenticiteit van het werk, een discussie

die teruggaat op Erasmus. Van Geest poogt ook om de ontstaanscontext te traceren en biedt een interpretatie van wat ‘*speculum*’ betekende voor Augustinus. Een significant deel van de inleiding is tot slot gewijd aan de selectiecriteria die Augustinus ertoe geleid hebben deze collectie citaten te verzamelen. Wat heeft Augustinus opgenomen, wat heeft hij achterwege gelaten in zijn gids voor een moreel goed leven? Een vraag die misschien moeilijker te beantwoorden is, is: Wat kan een moderne lezer met Augustinus’ *De Bijbel als Spiegel*? Tot op zekere hoogte werkt het doel dat Augustinus voor ogen had, ook vandaag nog. Heel wat van de regels, voorschriften, richtlijnen, voorbeelden zijn – niet onverwacht – ook vandaag nog relevant:

Prediker 11, 9-10:

Geniet dus, beste vriend, van je jonge jaren, haal je hart op aan de dagen van je jeugd. Volg de wegen die je hart wil gaan, gun je ogen wat ze wensen. En onthoud bij alles wat je doet dat God je aan zijn oordeel onderwerpt. Belast je hart niet met verdriet en houd je lichaam vrij van kwalen, want je jeugd en jonge jaren zijn al snel voorbij (p. 137).

Of nog:

Jezus Sirach 3, 12 (10):

Probeer geen eer te behalen door je vader te minachten (p. 196).

Naast praktische, rechttoe rechtaan tips die rechtstreeks tot de lezer gericht lijken, zijn er ook passages van een andere orde, vooral in de selectie uit het Nieuwe Testament, waar de citaten nog duidelijke banden hebben met de narratieve structuur van de Evangelieën en de Paulus-brieven. Zo bijvoorbeeld:

2 Timoteüs 4, 1-8:

[...] Mijn bloed wordt al als een offer uitgegoten, het moment waarop ik heenga nadert. Maar ik heb de goede strijd gestreden, de wedloop volbracht, het geloof behouden. Nu wacht mij de krans van de gerechtigheid die de Heer, de rechtvaardige rechter, aan mij zal geven op de grote dag; en niet alleen aan mij, maar aan allen die naar zijn komst hebben uitgezien (p. 331).

De Bijbel als Spiegel kan dus ook vandaag nog functioneren als een soort zelf-hulpboek, een werk om in te grasduinen op zoek naar inspirerende citaten, maar daarnaast is het ook een niet te onderschatten getuige van de kennis en interpretatie van een van

de grootste Bijbelkenners van zijn tijd. Aan de hand van Augustinus wordt de lezer op een nieuwe manier, in een nieuwe context geconfronteerd met de Bijbelteksten. De *praefatio* van Augustinus is verfrissend helder en rechtlijnig. Hij richt het boek tot mensen die reeds gelovige Christenen zijn en op zoek zijn naar een gids die hen toelaat te evalueren hoe goed zij erin slagen als moreel rechtschapen christenen te leven. Hunink en van Neer leggen een verzorgde, mooi gepresenteerde en consciëntieus bezorgde uitgave voor die de geïnteresseerde lezer toelaat deze gids nu ook in het Nederlands te consulteren.

Shari Boodts
s.boodts@let.ru.nl

